

Збірник тез

**V Міжнародної наукової конференції
«ВОЄННІ КОНФЛІКТИ ТА ТЕХНОГЕННІ КАТАСТРОФИ:
історичні та психологічні наслідки»**

15 – 16 квітня 2025

ТЕРНОПІЛЬ, УКРАЇНА

Воєнні конфлікти та техногенні катастрофи: історичні та психологічні наслідки: Збірник тез V Міжнародної наукової конференції, 15-16 квітня 2025 р. / упоряд. А.А. Криськов, М.Я. Блавіцький, Н.В. Габрусєва – Тернопіль: ФОП Паляниця В. А., 2025. – 142 с.

ISBN 978-617-7875-94-8

Збірник містить матеріали V Міжнародної наукової конференції «ВОЄННІ КОНФЛІКТИ ТА ТЕХНОГЕННІ КАТАСТРОФИ: історичні та психологічні наслідки» Конференція проведена Тернопільським національним технічним університетом імені І. Пулюя 15-16 квітня 2025 р.. Основне проблемне поле конференції: питання психологічної та соціальної реабілітації постраждалих під час воєнних конфліктів; основні напрямки новітніх досліджень у мінімізації наслідків воєнних конфліктів та техногенних катастроф; шляхи міжнародного співробітництва у подоланні екологічних, економічних, психологічних, соціальних проблем, пов'язаних з воєнними конфліктами та техногенними катастрофами тощо.

Всі права захищені. Жодна з доповідей цього видання не може бути повністю чи частково відтворена або розмножена електронним, механічним, фото- чи будь-яким іншим способом без попереднього письмового погодження з програмним комітетом конференції. Всі доповіді відтворено з дозволу їх авторів. Видавець не несе відповідальності за будь-який збиток, заподіяний особам чи власності внаслідок некоректності наданої в збірнику інформації або при використанні будь-яких методів, виробів чи ідей, які описано в поданих авторами доповідях.

ISBN 978-617-7875-94-8

Матеріали публікуються в авторській редакції та відображають точку зору авторів, яка може не збігатися з позицією редколегії

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. ПСИХОЛОГІЧНА І СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ТА РЕАБІЛІТАЦІЯ ЖЕРТВ ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ І ТЕХНОГЕННИХ КАТАСТРОФ	6
DZYDZHORA L. A., SENIOR LECTURER; FEDAK S. A., PhD (PHILOL.), ASSOC. PROF.	6
<i>Ternopil Ivan Puluj National Technical University, Ternopil, Ukraine</i>	
PSYCHOLOGICAL CONSEQUENCES OF PARTICIPATION IN MILITARY CONFLICTS FOR CIVILIANS: WAYS AND METHODS OF ADAPTATION	
ZUBKO R., SENIOR LECTURER	8
<i>Strategic Communications Institute, National Defence University of Ukraine, Ukraine</i>	
ASPECTS OF THE REHABILITATION OF INDIVIDUALS AFFECTED BY PSYCHOLOGICALLY TRAUMATIC EVENTS	
БАМБУРАК-КРЕЧКІВСЬКА Н.М., КАНД. ПСИХОЛ. Н., ДОЦ.	10
<i>Комунальний заклад Львівської обласної ради Львівський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, Україна</i>	
ФОБІЇ РОЗУМНОГО РИЗИКУ ТА МЕТАМОРФОЗ У ТРАВМАТИЧНОМУ ДОСВІДІ ОСОБИСТОСТІ ВИШНЬОВСЬКИЙ ВОЛОДИМИР; ВИШНЬОВСЬКИЙ ВАСИЛЬ, КАНД. ПСИХОЛ. Н., ДОЦ.	12
<i>Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, Україна</i>	
ПСИХОЛОГІЧНІ СТРАТЕГІЇ ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ ЖЕРТВ ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ	
КИРИЧЕНКО Є.	14
<i>Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя</i>	
ПРОТЕЗУВАННЯ ЯК ЗАСІБ АДАПТАЦІЇ ЖЕРТВ ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ І ТЕХНОГЕННИХ КАТАСТРОФ	
КОЗАК О.В., АСИСТЕНТ	15
<i>Тернопільський національний університет імені Івана Пулюя, Україна</i>	
ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ СІМ'ЯМ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ В УКРАЇНІ	
ЛАРЧЕНКО І.В., ВИКЛАДАЧ	17
<i>Навчально-науковий гуманітарний інститут Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова, Україна</i>	
ДИНАМІКА ОСОБИСТІСНИХ РЕСУРСІВ ЧОЛОВІКІВ І ЖІНОК У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ АДАПТАЦІЇ ВИПУСКНИКІВ ПРОФТЕХОСВІТИ В СТРЕСОГЕННОМУ СЕРЕДОВИЩІ	
ЛИТВИНЮК Г. І., ДОКТОР ФІЛОСОФІЇ	19
<i>Тернопільський комунальний методичний центр науково-освітніх інновацій та моніторингу, Україна</i>	
РОЛЬ ЕМОЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ ПЕДАГОГІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ	
МЕШКО Г.М., Д. ПЕД. Н., ПРОФ.	21
<i>Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Україна</i>	
ГАБРУСЕВА Н.В., ДОКТОР ФІЛОСОФІЇ, ДОЦ.	
<i>Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, Україна</i>	
АЛЛУЙКО С.М., КАНД. ПЕД. Н., СТ. Н. С.	
<i>Наукова установа "Тернопільський інститут наукових досліджень", Україна</i>	
ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ОБРАННЯ СТРАТЕГІЙ ПОДОЛАННЯ СТРЕСОВИХ СИТУАЦІЙ	
МЕШКО Г. М., Д. ПЕД. Н., ПРОФ.; МЕШКО О. І., КАНД. ПСИХОЛ. Н., ДОЦ.	23
<i>Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Україна</i>	
РОЗВИТОК РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ЯК СПОСОБУ ПОДОЛАННЯ ЖИТТЄВИХ І ПРОФЕСІЙНИХ ТРУДНОЩІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
МЕШКО Г. М., Д. ПЕД. Н., ПРОФ.; ФІТКАЙЛО М. І., ЗДОБУВАЧ ТРЕТЬОГО (ОСВІТНЬО-НАУКОВОГО) РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ	26
<i>Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Україна</i>	
ЖИТТЕСТІЙКІСТЬ ЯК ЧИННИК ПРОФЕСІЙНОГО ЗДОРОВ'Я МЕНЕДЖЕРА ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
ОЛЕКСЮК В., КАНД. ПСИХОЛ. Н., ДОЦ.	28
<i>Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Україна</i>	
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ АДАПТАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ ДО МИРНОГО ЖИТТЯ	
ПЕРІГ І.М., КАНД. ПСИХОЛ.Н., ДОЦ.	30

З. Титаренко Т. М., Ларіна Т. О. Життєстійкість особистості: соціальна необхідність та безпека. Інститут соціальної та політичної психології НАПН України. Київ : Марич, 2009. 76 с.

УДК 316.6-057.36:355.515

Олексюк В., канд. психол. н., доц.

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Україна

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ АДАПТАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ ДО МИРНОГО ЖИТТЯ

Анотація. Висвітлено тему соціально-психологічних чинників адаптації ветеранів війни до мирного життя, відмічено її актуальність. Зазначено, що проблема адаптації охоплює питання психологічної, соціальної взаємодії особистості з соціумом. Акцентовано увагу на тому, що процеси реабілітації, а також соціалізації загалом потребують специфічного теоретичного аналізу та розробки практичних рекомендацій.

Ключові слова: адаптація, відновлення, ідентичність, реабілітація, соціалізація.

Oleksiuk V., PhD (Psych.), Assoc. Prof.

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ukraine

SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL FACTORS OF ADAPTATION OF WAR VETERANS TO CIVILIAN LIFE

Abstract. The topic of socio-psychological factors of adaptation of war veterans to peaceful life is highlighted, its relevance is noted. It is noted that the problem of adaptation covers the issues of psychological, social interaction of the individual with society. Attention is focused on the fact that the processes of rehabilitation as well as socialization in general, require specific theoretical analysis and development of practical recommendations.

Keywords: adaptation, recovery, identity, rehabilitation, socialization.

Адаптація ветеранів до мирного життя у цивільне суспільство припускає не лише фізичне відновлення, але й глибокі психологічні зміни в контексті налагодження контактів з родиною, колегами, друзями. Внаслідок участі у війні людина може переживати труднощі у відновленні порозуміння з тими, хто не мав досвіду бойових дій, тому повернення до мирного життя потребує значних зусиль від ветеранів для налагодження взаємодії з родиною, друзями та суспільством загалом [1].

Як зазначають науковці, один із найважливіших чинників соціально-психологічної адаптації ветеранів війни до мирного життя є соціальна підтримка. Позитивне ставлення суспільства до ветеранів, повага до їхніх заслуг та внеску в оборону країни сприяє їх самоповазі, дає відчуття значущості. У суспільстві можуть існувати думки, що ветерани є такими, з ким важко співпрацювати. Саме тому з боку державних та громадських організацій варто впроваджувати просвітницькі програми з метою формування позитивного ставлення до ветеранів для забезпечення сприятливого середовища для них [2].

Загальноприйнятим вважається факт, що економічна стабільність є важливим чинником соціальної інтеграції. З цього приводу варто зазначити, що на сьогодні активно розвивається практика державних та громадських організацій щодо допомоги ветеранам із оформлення різного роду виплат, надання пільгового житла, медичних послуг, професійного навчання, правової підтримки тощо. Це значно допомагає ветеранам адаптуватися до мирного життя, пом'якшити наслідки стресу через досвід війни [4].

Як зазначають дослідники, важливим чинником адаптації є також програми підтримки з боку держави, які забезпечують організацію державних свят, спеціальних заходів для інтернування ветеранів у роботу місцевих громад, у волонтерські організації. Можливість взаємодіяти з товаришами по службі, обмінюватися схожими переживаннями, досвідом служби

дозволятиме ветеранам подолати відчуття самотності, відчуженості, надати підтримку, поради один одному щодо пошуку роботи, нюансів адаптації до різних соціальних груп, профілактики непорозумінь, що є корисним у моменти переходу до мирного життя [1].

Стосовно професійної адаптації ветеранів, варто зауважити, що організації та компанії повинні не лише сприяти трудовій діяльності ветеранів, але і брати активну участь у створенні спеціалізованих програм, курсів стосовно їхньої професійної орієнтації та психологічної підтримки у ньому тощо.

Важливим чинником успішної реінтеграції ветерана в мирне життя є підтримка родини, друзів, взаємодія з близькими людьми загалом, що знижує рівень тривожності, ізоляції, є джерелом мотивації для відновлення та формулювання нових життєвих устремлінь після служби. Оскільки родина є важливим джерелом підтримки для ветерана, тому важливо, щоб члени родини були достатньо поінформовані про особливості психологічних станів ветеранів, вміли надавати їм адекватну допомогу [1].

Варто також зазначити важливість різних систем психологічної допомоги як важливого соціально-психологічного чинника успішної адаптації ветеранів війни до мирного життя. Зокрема, вони повинні мати доступ до індивідуальних, групових консультацій та психотерапії, щоб вчасно отримати кваліфіковану психологічну допомогу в освоєнні навичок ефективної взаємодії, формуванні емоційної стійкості, подолання психологічних бар'єрів, що виникають на шляху адаптації [3].

Науковці виокремлюють такі напрямки психологічної допомоги ветеранам для забезпечення ефективної адаптації до умов мирного життя. Насамперед це формування у них здатності застосовувати адаптивні стратегії подолання стресу (здоровий спосіб життя через збереження фізичного здоров'я, спорт, збалансоване харчування та сон, саморегуляція емоцій, активне вирішення, а не уникання проблем, навички ефективної комунікації з іншими тощо) [5]. Позитивне сприйняття реальності, віра у свій внутрішній ресурс для подолання труднощів теж можна вважати важливою складовою процесу адаптації ветеранів до мирного життя. Варто акцентувати увагу на можливостях та надії, а не на труднощах, перешкодах при тренуванні позитивного самосприйняття. [3].

В умовах війни військовослужбовець зазвичай визначає себе через свою діяльність, місце в армії, тому почуття ідентичності більшою мірою зумовлене тривалою приналежністю до певної групи побратимів та посестер. Наступним важливим аспектом адаптації є допомога у формуванні нової ідентичності, котра включає в себе відчуття значущості, корисності для суспільства [5]. Саме тому ресурс ціннісно-мотиваційної сфери особистості є важливим соціально-психологічним чинником адаптації ветеранів війни до мирного життя. Почуття патріотизму, організованість, чіткість завдань є пріоритетом на військовій службі, тому після її завершення ветеран повинен самотужки визначити нові цілі та життєві орієнтири. До прикладу, ветерани можуть стати взірцем застосування принципів командної роботи, дисципліни, лідерства в громадських ініціативах організацій, в бізнесі [5].

Отже, успішна адаптація ветеранів війни до мирного життя залежить від ряду соціально-психологічних чинників. Зокрема, соціальної підтримки родини, друзів, товаришів по службі та організацій, що допомагають ветеранам. Не менш важливою є соціальна інтеграція ветеранів, що включає відновлення соціальних зв'язків, отримання пільг, підтримку в працевлаштуванні. Також важливу роль у процесі адаптації відіграють реабілітаційні програми, психологічні служби, що надають можливість ветеранам отримати необхідну психотерапію як можливість адаптуватися до нових соціальних норм та ролей у цивільному житті.

Джерела та література

1. Акименко Ю., Сила Т. Як допомогти родині учасника бойових дій : методичний посібник для соціальних працівників і психологів. Чернівці : Десна Поліграф, 2017. 144 с.
2. Боришевський М. Й., Васютинський В. О. Проблеми соціально-психологічної адаптації військовослужбовців в українській армії. *Розбудова держави*. 2007. № 4 (57). С. 15–19.

3. Доценко Л., Максименко Н. Психологічні чинники адаптації військово-службовців строкової служби в умовах військової частини. *Вісник Національного університету оборони України*. 2019. № 2 (52). С. 49–55.
4. Криворучко П. П. Психологічна робота у військах (силах) : навч. посіб. Київ : ВГІ НАОУ, 2012. 120 с.
5. Осьодло В. І. Вплив смисложиттєвих орієнтацій на професійне становлення військовослужбовців. *Вісник НАОУ*. 2019. №5(13). С. 127–137.

УДК 159.9

Періг І.М., канд. психол.н., доц.

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, Україна

ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ДІТЯМ, ЯКІ ПЕРЕЖИВАЮТЬ ВТРАТУ БЛИЗЬКОЇ ЛЮДИНИ

Анотація. У статті піднімається важлива проблема допомоги дітям, які переживають втрату близької людини. Описується складність і значущість проживання таких складних емоцій, як горювання, сум, печаль, образа тощо. Запропонований психологічний підхід для допомоги дітям, які втратили близьку людину.

Ключові слова. Втрата, скорбота, горювання, психологічна допомога

Perig I., PhD (Psych.), Assoc. Prof.

Ternopil Ivan Puluj National Technical University, Ukraine

PSYCHOLOGICAL SUPPORT FOR CHILDREN SURVIVING THE LOSS OF A CLOSE PERSON

Abstract. The article raises the important problem of helping children who are experiencing the loss of a loved one. It describes the complexity and significance of experiencing such complex emotions as grief, sadness, grief, resentment, etc. It proposes a psychological approach to helping children who have lost a loved one.

Keywords: loss, grief, bereavement, psychological help

Смерть близької людини вважається однією з найбільш стресових подій у житті дитини, яка потребує підтримки рідних та близьких, щоби впоратися з цим досвідом втрати. Часто в дитячій психіці живе емоційний біль горювання, важкий і сповнений страху й самотності. Едіт Майз, писала, що «коли помирає той, кого ти любиш, виникає відчуття заціпеніння, тупи й протесту. Таке враження, що ти втратив частину себе, ти відчуваєшся дезорганізованим і багато плачеш...».

Лінда Голдмен зазначає, що діти мають радіти життю, мріяти, вірити та будувати плани на майбутнє. Але для того, щоб рухатися вперед, вони мають пропрацювати тягар горя і втрат [1, С. 11].

Важливим кроком у допомозі дітям, ми дорослі, маємо допомогти собі, бо наші діти неодмінно успадковують рольову модель і те, наскільки ми здатні по-справжньому усвідомлювати і проживати наші власні втрати й горе.

Поняття «горювання», «переживання», «скорбота» невіддільно пов'язані між собою, проте означають різне.

Горювання – це емоційна реакція на втрату близької людини, речі або ідеї. Переживання важкої втрати – це стан, а скорбота – це те, що ми робимо, це відображення нашого горювання у зовнішніх діях. Дитина, що переживає почуття скорботи, витрачає дуже багато енергії, тож вичерпує усі свої енергетичні ресурси [2, С. 15].